

УДК 35.01(477)

Іван Зубар

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат економічних наук, старший викладач
e-mail: ivan.zubar@vspu.edu.ua

Юлія Онищук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат економічних наук, старший викладач
e-mail: onyshchuk@vspu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення ролі земельних ресурсів у складовій національного багатства держави та визначено, що їх унікальність полягає у множині значення для суспільства. Наголошується на пролонгованості науково-політичного дискурсу у спрямуванні курсу державної політики земельного реформування. Даний факт визнано причиною наявності невирішених завдань з організації земельних відносин. Даними фактами обґрунтовується потреба у розробці урядом певного конструктивного пакету управлінських рішень задля належного завершення розпочатих реформ.

Проведено аналіз досягнутих результатів проведення земельної реформи у результаті чого визначено, що у структурі державної політики помітна практика прийняття відособлених розрізнених в економічній, соціальній та екологічній площинах рішень без поєднання їх у єдиний вектор розвитку, що стало причиною деструктивних наслідків для земельних ресурсів. Виходом із даної ситуації запропоновано розробку та імплементацію системних змін у земельних відносинах, побудованих на засадах сталого розвитку.

Описано основоположні постулати концепції сталого розвитку, яка розглядається у якості фундаменту виконання заявлених умов оптимізації державної політики земельних відносин. Пропонується викласти квінтесентні положення із розв'язання даного завдання у концепції формування державної політики земельних відносин на засадах сталого розвитку, яка передбачає унормування ареалу ключових положень соціально-економічного вектору розвитку з урахуванням економічної, екологічної та соціальної складових..

Акцентовано увагу на урегулюванні інституційної складової функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. Розвиток транзитивної інфраструктури у процесі становлення ринку землі пропонується структурувати взаємозв'язками елементів ринку та у межах повноважень державних інститутів узгодити їх за рахунок створення умов, за яких суб'єкти ринку матимуть доступ до необхідних їх сфер послуг через сукупність організаційно-правових форм різних організацій земельного ринку.

Ключові слова: державна політика, земельні відносини, сталий розвиток, ринок земель.

Ivan Zubar, Yulia Onyshchuk

FORMATION OF THE STATE POLICY FOR THE DEVELOPMENT OF LAND RELATIONS IN UKRAINE IN ACCORDANCE WITH THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article analyzes scientific approaches to determining the role of land resources in the national wealth of the state and determines that their uniqueness lies in the many meanings for society. Emphasis is placed on the prolongation of scientific and political discourse in the direction of the state policy of land reform. This fact is recognized as the reason for the existence of unresolved issues in the organization of land relations. These facts justify the need for the government to develop a constructive package of management decisions in order to properly complete the reforms.

The analysis of the achieved results of land reform was carried out, as a result of which it was determined that the structure of state policy shows the practice of making separate economic, social and environmental decisions without combining them into a single vector of development, which caused destructive consequences for land resources. The way out of this situation is to develop and implement systemic changes in land relations, built on the principles of sustainable development.

The basic postulates of the concept of sustainable development are described, which is considered as the foundation for the implementation of the stated conditions for optimizing the state policy of land relations. It is proposed to set out the quintessential provisions for solving this problem in the concept of state policy of land relations on the basis of sustainable development, which provides for the normalization of key provisions of the socio-economic vector of development taking into account economic, environmental and social components.

Emphasis is placed on regulating the institutional component of the functioning of the agricultural land market. The development of transitive infrastructure in the process of land market formation is proposed to be structured by interrelations of market elements and within the powers of state institutions to coordinate them by creating conditions under which market participants will have access to their necessary service areas through a set of organizational and legal forms. market.

Key words: state policy, land relations, sustainable development, land market.

Постановка проблеми. Формування державної політики розвитку земельних відносин в Україні має відбуватись при умові чіткого усвідомлення особливостей землі, як об'єкту управління. Унікальність земельних ресурсів полягає у множині їх значення для суспільства, економіки, культури. Земля позиціонується науковцями як виробничий ресурс, просторовий базис, засіб праці, національне багатство, основа етнокультурного розвитку, основний засіб сільськогосподарського виробництва та ін. Описані особливості детермінують пролонгований науковий та політичний дискурс зі спрямування курсу державної політики у сфері земельного реформування. Зазначимо, що даний процес породжує спектр невирішених дилем у організації земельних відносин. Це викликає потребу у розробці урядом певного конструктивного пакета управлінських рішень, прийняття яких сфокусує спектр стратегічних елементів інституційного забезпечення у відправній точці до зростання рівня ефективності. В Україні за час проведення земельної реформи спостерігається практика прийняття відособлених розрізнених в економічній, соціальній та екологічній площинах рішень без поєднання їх в єдиний вектор сталого розвитку. Наслідком цього варто вбачати, що управлінські рішення суб'єктів землекористування як на національному, так і місцевому рівні не передбачають інтеграцію економічних інтересів з екологічною та соціальною складовими, що в результаті породжує дисбаланс: при тотальному зростанні економічних показників ефективності отримуємо істотний антропогенний тиск на довкілля та соціальну несправедливість. Щоб упередити такі деструктивні наслідки, ситуація вимагає розробки та імплементації на державному рівні системи змін у земельних відносинах, побудованих на засадах збалансованого землекористування, що відповідатиме світоглядним цінностям, культурним традиціям українського народу, міжнародним зобов'язанням України, а також основоположним вимогам концепції сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теоретичного вивчення основ та принципів державної політики у сфері земельних відносин присвячені праці Бойка А. О. [1], Гнатковича О. Д. [2], Юрченка І. В. [8]. Проблеми відповідності сучасних умов земельних відносин концепції сталого розвитку вивчають Яременко О. І. [3], Онищук Ю. В. [3], Омаров Ш. А. [6,7], Хаустова В. Є. [7] та ін.

Мета статті полягає у проведенні аналізу досягнутих результатів проведення земельної реформи в Україні, визначенні основоположних постулатів концепції сталого розвитку та обґрунтуванні основ формування державної політики земельних відносин в Україні у відповідності до вимог сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земельні відносини передбачають використання землі, що потребує цілеспрямованого управління цим процесом. Оскільки ці

відносини не є постійними і зазнають суттєвих змін відповідно до реальних обставин, то механізмом їх матеріалізації слугує державне управління, яке охоплює весь спектр суспільних відносин – від соціального до економічного, правового, екологічного та ін. Цю позицію підтверджує О. Д. Гнаткович [2], наголошуючи, що земельні відносини становлять сукупність правових, економічних, соціальних, адміністративних і екологічних відносин, які виникають між суспільством та його членами в процесі використання земельних ресурсів і управління ними. Формування і матеріалізація земельних відносин здійснюється за допомогою системи об'єктивно пов'язаних адміністративно-правових та економічних заходів впливу держави на їх суб'єктів, що забезпечують права землевласників і землекористувачів, умови ефективного, раціонального й екологічно безпечного використання земельних ресурсів та їх охорону [2]. Бойко А. О. [1] державне управління сферою земельних відносин трактує як цільову спрямованість управлінської діяльності на впорядкування, систематизацію, влаштування процесів володіння, користування та розпорядження землею суб'єктами земельних відносин, забезпечення законності, захисту їх прав і інтересів, формування ефективного механізму функціонування земельних відносин. Отже, формування державної політики в сфері земельних відносин носить системний, впорядкований процес, що здійснюють вповноважені органи державної влади, щодо розробки та наукового обґрунтування стратегічної мети, напрямів, завдань та механізмів, націлених на підвищення ефективності та охорону земельних ресурсів. Вважаємо, що дотримання та урахування основоположних постулатів концепції сталого розвитку сприятиме виконанню зазначених умов.

Поняття «сталий розвиток» виникло у відповідь на бурхливий розвиток світової економіки, що супроводжувалося системним втручанням людини у природні процеси, яке призвело до нестачі та часткового вичерпання невідновних природних ресурсів. Це викликало усвідомлення необхідності перегляду напрямків розвитку людства та необхідності переходу до нової моделі економічної, соціальної та екологічної систем [7]. Під поняттям «сталий розвиток» Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН визначено «такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті потреби» [5]. Опираючись на дослідження Ш. А. Омарова [6], зміст поняття «сталий розвиток» можна деталізувати на основі процесного та системного підходів, що дозволяє виділити основні його аспекти у проєкції на формування державної політики земельних відносин як раціональне використання земельних ресурсів; збереження та відтворення земель; підвищення ефективності економічної діяльності у сільському господарстві; подолання соціальних проблем; урахування інтересів майбутніх поколінь.

Для того, щоб заявлений процес мав офіційний характер та підстави для практичного впровадження, пропонується викласти його квінтесенс у «Концепції формування державної політики земельних відносин на засадах сталого розвитку» (рис.1.). Даний доробок передбачає унормування ареалу ключових положень соціально-економічного вектора розвитку, а саме: функціонування цивілізованого ринку земель, розбудову сільської виробничої інфраструктури; забезпечення механізму доступу селян та членів фермерських господарств до можливості набуття у власність земель сільськогосподарського призначення; відпрацювання процедури обов'язковості планування, контролю та відповідальності за дотриманням вимог та норм сталості землекористування, підтримання виробництва екологобезпечного продовольства.

Рис. 1. Концепція формування державної політики земельних відносин на засадах сталого розвитку

Джерело: сформовано авторами на основі [8]

Що стосується державного регулятивного апарату, до його складу І. Юрченко [8] відносить інституційне забезпечення, інструменти, механізми та мету регулювання земельних відносин. У процесі управління земельними ресурсами держава на місцях здійснює ведення державного земельного кадастру і моніторингу земель, їх надання та вилучення, землеустрій, державний контроль за використанням й охороною земель, вирішення земельних спорів, судовий захист прав землевласників, правове регулювання земельних відносин та ін.

Окреслені парадигмальні постулати описаного авторського доробку матимуть на меті створення умов розвитку господарств, які є гарантантами продовольчої суверенності країни, збереження сільських поселень і облаштування сільських територій, що приведуть у тандем пріоритети агрополітики, котрі сповідають у країнах ЄС [4]. До пріоритетності у кванторі еколого-економічних векторів імплементації у державну політику земельних відносин концепції сталого розвитку в експлуатації земель сільськогосподарського призначення віднесемо збалансування екологічних, економічних і соціальних детермінант розвитку суб'єктів земельних відносин з урахуванням унікальності факту приватності їх земельних ділянок та технологічних особливостей агротехніки; географіко-природну неповторність земель в спектрі створення умов екологічної рівноваги; збалансування комерційних інтересів в іпостасі бізнесових інтересів та еколого-суспільних умов використання угідь у проекції їх соціальної приналежності.

Варто також наголосити, що невід'ємною складовою державної політики земельних відносин є розвиток транзитивної інфраструктури у процесі становлення ринку землі, що має на меті структурувати взаємозв'язки елементів ринку та певним чином узгодити їх за рахунок створення інституційних умов, за яких суб'єкти ринку матимуть доступ до необхідних їх сфер послуг через сукупність організаційно-правових форм різних інститутів, організацій, які забезпечать ескалацію ефективності функціонування земельного ринку.

На фінальній стадії завершення земельної реформи в Україні доцільно сфокусувати увагу на аналізі елементів закордонної практики забезпечення сталості землекористування та прикласти зусилля щодо інституційної трансплантації елементів захисту соціальних інтересів реорганізації системи землеволодіння і землекористування. Ці зміни слід спрямувати на гарантування доступу селянського соціуму до сільгоспземель як місця самореалізації через трудову діяльність, котра стає при цьому і основним місцем роботи, і джерелом доходу. При цьому важливою дилемою постає правовий протекціонізм прав власності, фінансової суверенності, матеріально-технічної автономності та доступності до ринків збуту [3].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що пріоритетну роль у процесах формування та реалізації державної політики в сфері земельних відносин України відіграють органи державного управління та місцевого самоврядування, які виступають консолідатором та системно-керівним чинником розвитку земельних відносин в Україні. Ефективність їх

діяльності є визначальним мірилом наукової обґрунтованості інституціонального та правового забезпечення. Проблему врегулювання земельних відносин потрібно розглядати не лише з економічного, а і соціально-екологічного поглядів, що дозволяє вирішити інтеграція у конструкцію державної політики складових концепції сталого розвитку. Суттєвим важелем у даному напрямку має стати ринок землі. За умов впровадження у державну політику концептуальних засад сталого розвитку, він сприятиме ефективному використанню земельного фонду і формуванню раціонального землекористування. Дана пропозиція дозволить досягти економічно ефективного, раціонального та соціально орієнтованого використання земельного потенціалу можливо лише через еколого-орієнтоване використання відповідних земельних ділянок, створення прозорого механізму управління землекористування та забезпечення гарантування прав землевласників і землекористувачів.

Список використаних джерел

1. Бойко А. О. Теоретичні основи та принципи державної політики у сфері земельних відносин в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 114–122.
2. Гнаткович О. Д. Державна політика у сфері регулювання економічних земельних відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=835>.
3. Зубар І. В. , Яременко О. І. , Онищук Ю. В. Перспективи розвитку земельних відносин фермерських господарств в умовах децентралізації публічної влади в Україні. Вінниця: РВВ ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2021. 248 с.
4. Науково-аналітична записка “Про інституалізацію правил обігу земель сільськогосподарського призначення: зарубіжний досвід та можливості його адаптації до умов України” . URL: <http://www.coor-union.org.ua?p=6829>.
5. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
6. Омаров Ш. А. Теоретичні засади формування стратегії сталого розвитку регіонів України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 3(75). С. 149–157.
7. Хаустова В. Є. Омаров А. О. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 265-273.
8. Юрченко І. В. Регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: досвід Польщі. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 88-94.